

YORGUN SAVAŞCI (1965)

KEMAL TAHİR (1910 – 1973)

Genel Bakış

Tahir'in 1960 yılında kaleme aldığı eser, ilk olarak Vatan gazetesinde tefrika edildikten sonra 1965 yılında Remzi Kitabevi'nde basılır. Eserin basımından önce yazar, onun anlaşılacağıyla ilgili ciddi endişeler duyar. Fakat Tahir düşündüklerini söylemekten çekinmez ve alabileceği tepkilere rağmen romanını yayımlatmaya karar verir. Keza yazarın bu eseri, TRT tarafından bir dizi film haline getirilmiş olsa da 12 Eylül darbeci yönetimi çeşitli gerekçeler öne sürerek filmin yakıtılması kararını alır. Eserin Türk milletini ve Kurtuluş Savaşı'nı aşağıladığı gibi birçok neden öne sürülse de asıl sebep, Tahir'in "Komünist" ve "Atatürk düşmanı" olarak yaftalanmasıdır. Bütün olumsuzluklara rağmen "Yorgun Savaşçı" adlı eser 1968 yılında Cumhuriyet gazetesi tarafından verilen Yunus Nadi Ödülü'nü alır. Yapıtın ana konusu; Mütareke döneminin kasvetli ortamında düşmana karşı direnen ve Kurtuluş Savaşı için örgütlenen halkın cesur ve fedakarca girişimleridir. İttihatçı bir Yüzbaşı olan Cemil "Cehennem", firari bir arkadaşına yardım ettiği için aranmaktadır. Bunun üzerine Anadolu'ya geçen Yüzbaşı Cemil'in, yıllardır savaşmaktan yorgun ve sefil duruma düşmüş olan bir halkla giriştiği mücadelede yaşadığı zorluklar ve içsel bunalımlar işlenir. Üç ana bölümden oluşan eserin ilk iki ana bölümü beşer ara bölümden, son ana bölümse dört ara bölümden oluşmaktadır.

Kişiler

Yüzbaşı Cemil I. Dünya Savaşı'nda Basra cephesinde topçu subayı olarak görev yapmış olan karakter, göstermiş olduğu başarılar nedeniyle "Cehennem" lakabını almıştır. Harp Okulu öğrencisi olduğu dönemde Jön Türklerle ilişkisi olduğu düşünülerek bir süre hapis tutulur. Yıllar sonra silah arkadaşı Patriyot Ömer'in aracılığıyla hayli gizli bir biçimde İttihat ve Terakki'nin üyesi yapılır. Makedonya'daki çete savaşlarına katıldığı gibi birçok gizli operasyonda da yer alır. Mütareke Antlaşması'yla birlikte ordu dağıtılır ve evine dönen Cemil, askerlikten uzak kaldığı için kendini bir yabancı gibi hisseder. Selime teyzenin kızı ve vefat eden dava arkadaşı Nazmi'nin dul eşi Neriman'la ilişki yaşarlar.

Neriman Eşi Nazmi, Edirne savunmasında şehit düştükten sonra onun dava arkadaşı olan Cemil'le birlikte olur. Yaşadıkları ilişki sonucunda hamile kalan Neriman, Cemil'le evlenir ve Ömer adını verdikleri bir oğulları olur. Cemil'in tehlikeli işlere girişmesinden dolayı başına kötü bir şey gelmesinden endişe eden Neriman aslında cesur bir karakterdir. Cemil'le giriştiği işlerde ona elinden geldiğince destek olmaya çalışır. Patriyot Ömer'in kaçırılmasında Cemil'e yardım eder.

Doktor Münir 31 Mart Vakası'ndan önce İttihat ve Terakki içindeki yozlaşmayı gözlemlemiş olan karakter örgütten ayrılmıştır. Mahmut Şevket Paşa suikastından dolayı Sinop'a sürülmüş kafilenin içinde yer almıştır. Eline geçen her kitabı okuyan otodidakt bir karakterdir. Bu nitelikleriyle Münir Bey, yazarın tarihsel olaylara karşı bakış açısının sözcülüğünü üstlenir. Cemil ve Arap Maksut, kaçıracakları Patriyot Ömer'i onun evinde saklamak konusunda tereddüt ederken Münir Bey'in halihazırda bir İttihatçıyı sakladığını ve Ömer'i de saklayacağını görürüz.

Patriyot Ömer Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılıp Cemil tarafından Dr. Münir'in evine getirilen Ömer, başkarakter üzerinde önemli bir etki yaratır. Ömer'le iki ay kadar bir süre beraber saklanan Cemil, her şeyi bir kenara bırakıp Neriman'la kaçmayı planlarken Ömer'le giriştiği diyaloglarla fikirleri değişir. Yıllarca İttihat ve Terakki'nin fedailiğini yapmış olan Ömer, maruz kaldığı onca zulme ve haksızlığa rağmen Anadolu'ya geçip savaşmaya devam etmekte kararlıdır. Onun bu duruşu başkarakteri de etkiler.

Kör Şaban Akhisar Askerlik Şubesi'nde, herkesin çekip gittiği bir ortamda tek başına kalan karakter, Cemil'in gelmesi ve kendisini yeni şube reisi olarak tanıtmalarıyla onun emir eri olur. Filistin

Cephesi'nde bir gözünü kaybetmiş olan karakter, geri döndüğünde de bütün ailesini kaybetmiştir. Buna rağmen memleketine duyduğu sevgi ve samimiyetle üzerine düşen görevleri layığıyla yapmaya çalışır. Kör Şaban, birçok kişilik özelliğiyle Anadolu insanının fedakar yüzünü temsil eder.

Hayli geniş bir kişi kadrosuna sahip olan anlatının diğer karakterlerinin isimleri şunlardır: Arap Maksut, Selime, Nazmi, Halil Paşa, Teğmen Faruk, Binbaşı Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal, Çerkez, Ethem, Yüzbaşı Selahattin, Halit Bey, Kasap Osman Paşa, Hacı Nizamettin Efendi, Dürrizade Abdullah Efendi, Ahmet Hulusi vd.

Öykü

İşgal ve Kaçak İttihatçıların Durumu

Von Kres Paşa'dan kalma dürbünüyle Selime teyzenin köşkünden etrafta olup biteni izleyen Yüzbaşı Cemil, Neriman'la 31 Marka Vakası'nda Abdülhamit'e karşı Nazmi arkadaşıyla birlikte nasıl mücadele ettiği ve topları yönettiği üzerine konuşurlar. 31 Mart Vakası'nın üzerinden on yıl geçmiştir. O dönemde acemi bir topçu subayı olan Cemil yirmi üç yaşındadır. Cemil'le Neriman, teyzesinden gizli bir şekilde sevişmektedirler. Cemil, Neriman'la birlikte bir arkadaşını beklemektedir. Bu bekleme sırasında çift biraz oynarlar. Neriman hamile kalmaktan ve bunun ailesi tarafından duyulmasından korkmaktadır. "İttihatçıların kodamanlarından, eski Diyarbakır valisi Doktor Çerkez Reşit Bey'i bekliyordu. Reşit Bey Ermenileri öldürme işinin belli başlı suçlularındandı. Kapatıldığı Bekirağa Bölüğünden kaçırılmıştı on iki gün kadar önce...". Beklenen kişi İttihatçıların önemli isimlerinden Dr. Çerkez Reşit Bey'dir. Zorunlu sürgün sırasında Ermenilerin öldürülmesinden suçlanarak hapse atılmıştır ve Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılmıştır. Neriman, pencereden dışarısını dürbünle izlerken polislerin siyah paltolu bir adamla çatıştıklarını görür. Cemil adama yardım etmek için evin kapısını aralamış olsa da yakalanacağını anlayan adam silahıyla kendisini vurarak intihar eder. Anlatı aracılığıyla Cemil'in İttihat ve Terakki'ye giriş hikayesi anlatılır. Hürriyet için verdikleri mücadele, yaşamış oldukları zorluklar ve hayal kırıklıkları dile getirilir. "Kendisini İttihat Terakki Cemiyeti'ne Patriyot Ömer sokmuştu. Yıl 1906... Manastır'da. yağmurlu bir gece, yola çıkmışlardı. Bir köşebaşında Patriyot özür dileyerek gözlerini bağladı, elinden tutup çamurlu sokaklardan geçirdi, bir kapıyı üç kere çaldı. İçerden üç kere «Muin», üç kere «Hilâl» dediler. Patriyot üç kere «Hilâl», bir kere «Muin» diye karşılık verdi. Gözlerindeki bağ alındığı zaman karşısında kızıl cüppeli, kara maskeli üç kişi, ortada bir masa, masada bir tabancayla bir kitap vardı. Tanıdık bir sesin —Eyüp Sabri'nin sesi...— «Cemiyete girmek için iyice düşündünüz mü? Hâlâ kararlı mısınız?» sorusuna. «Evet» demiş. «Yasaları tutmayan İdam olur.» sözüne, «Peki» diye karşılık vermişti". Ev ahali, öldürülen kişinin Cemil'in arkadaşı olduğundan ve onun İttihatçılara hala yardım ettiğinden şüphelenip tedirgin olurlar. Neriman Cemil'in eski silah arkadaşı olan Nazmi'nin eşi ve teyzesinin kızıdır. Neriman'ın Enver adında bir oğlu vardır. Cemil ile Neriman gizlice sevişmektedirler. Sevişmeden sonra öldürülen Reşit Bey'i düşünen Cemil, yıllarca savaşmanın getirdiği yorgunluk ve bunalmıyla derin düşüncelere dalar.

Cemil'in, İttihatçı Arap Maksut'la Görüşmesi

Cemil, döneminin neredeyse bütün savaşlarında yer almıştır, hayatı savaşmakla geçmiştir. Selime teyzesi onun askerliği bırakıp bir aile kurmasını ister. Cemil onun bu söylemleriyle nazikçe dalga geçer. "Ün almak için değil, dost düşman, hiç kimseden geri kalmamak için, Rodop dağlarında sosyalist Sandanski'yi, Paniçe'yi, Lubniça balkanlarında nasyonalist Sarafof'u, Garyanof'u aradı.. Pusulara girip çıktı, bombalı baskınlar düzenledi, Vardar Yenicesi gölünün ortasındaki sazlıklarda, Yovan çetesinin sığınağını dağıttı". Cemil'i Teğmen Faruk ziyaret eder. Maksut Bey'in karakolda kendisini görmeye gelmesini söylemek için gelmiştir. Öldürülen İttihatçının Cemil'e gönderilmesi istenmemiş olursa da başka çareleri kalmadığı için bunu yapmak zorunda kalmışlardır. Cemil, kendisine haber verilseydi daha hazırlık olabileceğini söyler. İttihatçı Reşit Bey'i kaçırın herkes öldürülmüştür. Faruk'un dediklerine göre hayatta kalan yalnızca Patriyot Ömer olmuştur. Yıllardır Osmanlı Coğrafyasının dört bir yanında canlarını ortaya koyarak mücadele etmiş olan subaylar, emeklerinin karşılığını bir nebze de olsa alamamış olduklarından tükenmişlerdir. Maksut Bey'i ziyaret etmek için hazırlanan Cemil, yıllar sonra ilk defa sivil kıyafetlerini giyeceği için heyecanlıdır. Neriman'a sürpriz yapmak ister fakat sivil kıyafetler içinde kendisine yabancılaşır. Cemil'in belindeki silahı fark eden Neriman, onun tehlikeli bir işe bulaşacağından şüphelenerek ona engel olmaya çalışır. Neriman'ı herhangi bir sorun olmadığı konusunda ikna ettikten sonra yola koyulur. Yolda Hoca Yahya'yla karşılaşan Cemil, Neriman'la olan ilişkisi üzerine konuşurlar. Yahya'ya göre Neriman; kocasını kaybettikten sonra kimseyle evlenmemiş ve onunla evlenebilecek en iyi adayın Cemil olduğunu söyleyince Cemil, buna razı olduğunu ve Neriman'la evlenmek istediğini söyler. Cemil karakola geldiğinde şiddetli bir keşmekeşle karşılaşır. Hiç

zorlanmadan Maksut'un odasını bulur ve içeriye girer. İlk olarak seferberlik yıllarında yaşadıkları üzerine konuşurlar.

Patriyot Ömer'i Saklamanın Ön Hazırlığı

Maksut'un misafiri olan Apostol, odayı terk ettikten sonra ikili derhal cinayet üzerine konuşmaya başlarlar. Reşit Bey kaçırıldıktan sonra neler yaşandığını Maksut anlatır. Toplumdaki siyasi baskı ortamının şiddeti, insanları birer casus olmaya mahkum eder. Hiç kimse birbirine güvenmez. Böyle bir ortamda İttihatçıların ne kadar gizli teşkilatlanmaları gerektiği konuşulur. Arap Maksut, Cemil'e onu çağırmasının asıl sebebinin anlatır. Patriyot Ömer'in saklandığı ev basılmış fakat o kaçıp kurtulmayı başarmıştır. Ömer'in saklanacak bir yere ihtiyacı vardır. Savaştan yeni dönmüş olan Cemil'i bu işe karıştırmak istemese de Maksut'un başka çaresi kalmamıştır. Fakat konuyu Cemil'e bir türlü açamaz. Cemil Maksut'un kendisinden bir şey isteyeceğini anlamıştır. Cemil, Ömer'in saklanabileceği en güvenli yer olarak Dr. Münir'in evini gösterir. Ancak İttihatçılar arasındaki yozlaşmayı fark etmiş olan Dr. Münir, 31 Mart Vakası'ndan önce teşkilattan ayrılmıştır. Maksut bunu öğrendiğinde ilk başta Münir'i hain ilan eder ve plana karşı çıkar. Fakat Cemil onu ikna eder ve ikili, Patriyot'u Dr. Münir'e götürmek için yolar çıkar. Cemil daha önce bir mahkumu kadın kılığına sokarak onu hapisten çıkarmıştır. Bu kişi Şemsi Paşa'yı vuran Atıf'tır. Bu tecrübesinden sonra böyle bir işe girişmeyeceğine ant içmiş olsa da, kader onu bir daha bunu yapmaya mahkum eder. Maksut, İttihat ve Terakki'den ayrılmış olan Münir'e güvenmek konusunda tereddüt eder. İkili karakoldan çıkar ve Cemil, uzun zamandır gitmemiş olduğu Münir'in evini bulmaya çalışır. Evi bulmayı başaran Cemil kapıyı çalar ve Dr. Münir'i evde bulurlar.

Dr. Münir Bey ve İttihatçılık

Maksut, Dr. Münir'e belli etmeden Cemil'e Ömer konusunu açmamasını, Münir'i tanıdığını ve ona güvenilmeyeceğini söyler. Maksut, Münir'in okumuşluğundan ve bilgiç tavırlarından da hoşlanmamıştır. O bunları düşünürken polis tarafından aranan Halil Paşa odaya girip ikiliyi selamlar. Maksut'un Dr. Münir'le ilgili bütün şüpheleri boşa çıkmış gibi görünür. Maksut'u tanıyan Dr. Münir ona, İttihat ve Terakki'deki anılarını anlatır. Dr. Münir, bir suikast girişiminde Maksut'un ihanetine uğramıştır. Maksut onu yalnız bırakmıştır. Dr. Münir'in evinden ayrıldıktan sonra ikili, Ömer'i nasıl kaçıracaklarının planını yeniden gözden geçirirler. Kaçırma işi için gereken uygun bir kadın bulamamışlardır. Cemil kadını çoktan bulduğunu söyler. Bu kişi Neriman'dır. Artık Neriman'la neredeyse nişanlı olduklarını ve bu iş için onun uygun olduğunu iddia eder.

Patriyot Ömer'in Kaçırılması

Cemil eve geldiğinde Selime teyzesinden müjdeyi alır. Hoca Yahya Efendi'yle görüşmüşlerdir ve Neriman'la nişanlandıkları artık iyice resmiyet kazanmıştır. Ev ahali mutludur. Cemil Neriman'ın yanına gidince birbirlerine sarılırlar. Üzerlerinden büyük bir yük kalkmıştır. Cemil, Ömer'in uzun zamandır Neriman'ı görmek istediğini söyleyerek nişanlısının hazırlanmasını ister. İkili evden çıktıktan bir süre sonra, Ömer'in kaldığı yere doğru faytonla gidilirken Cemil, ziyaretin asıl amacını Neriman'a anlatır. Neriman bu duruma pek şaşırmadan oynaması gereken rolü kabul eder. Çift, Ömer'in sığındığı Madam Lil'in evine varır. Cemil Neriman'a yapması gerekenler hususunda gerekli bilgileri tekrar tekrar verir. Onu teskin ettiğinde plan yürürlüğe konur. Neriman, evi bir süre aradıktan sonra bulur ve kapıyı çalarak içeri girer. Cemil, onun çıkmasını telaşlı bir vaziyette ve kendisini sorgulayarak bekler. Bir sürelik bir beklemenin ardından Neriman, kendisinden istenilen şekilde Ömer'le evden çıkar. Arabaya binerler ve yolculuk başlar. Cemil, Neriman'ın peçesini açmak isteyen bir arabacıyı döver. Ömer, Cemil ve Neriman; planın başarısı ve Neriman'ın yeteneği üzerine konuşurlar. Cemil Ömer'e Neriman'la nişanlandıklarını söyler. Ömer, nişan gününde böyle bir işe girişen çiftle alay eder. Kaçırılan Ömer ilk olarak Yüzbaşı Hakkı'nın evine getirilir. İttihatçılar, yapılan baskınlar ve yeniden teşkilatlanma üzerine konuşurlar. Hakkı'nın durumu iyidir fakat diğer semtlerde birçok sıkıntı devam etmektedir. "İyi-kötü bir komita kurmak üzereyiz. Silahlı gruplar düzenlemeye çalışacağız! Küçük çapta askerlik öğretimine girişmeyi düşünüyoruz. Yüksek duvarlı bahçelerde, askerlik çağına yeni gelmişler eğitilebilir". Cemil ve Ömer aralarında, İttihatçıların birbirine düşmesi ve işgal hakkında uzun uzun konuşurlar. Ömer, Münir'in evine götürüleceğini öğrendiğinde şaşırır. Fakat daha önce Münir'le bazı işler yapmış olduğundan dolayı ona saygı duyar. Maksut'la buluşan ikili ondan, Cemil'in dövmüş olduğu faytoncunun polise haber verdiğini ve her yerde bindikleri arabanın arandığını öğrenirler. Münir'in evine gelen ikiliden Cemil'in de, Maksut'un tavsiyesi üzerine bir süre saklanması gerekmektedir. Aralarında işgalle ilgili derin sohbetler geçer. Halil Paşa'yla Cemil arasında geçen bir diyalogda şunlar denir: "— Görüştünüz mü yedinci ordudan ayrılırken Mustafa Kemal'le?.. Ne diyordu olup bitenlere? Nasıl görüyordu geleceği?.. Bize atıp tuttu mu? — Hayır! Yola çıkacağı günün gecesi topladı güvendiği arkadaşları... «Yenildik» dedi, «vuruşmayı bıraktık. Vuruşmayı bırakmak, onurlu insanlar olarak yaşamayı hâlâ umut etmektir» dedi, «Eğer bu umudu kaybedersek bir daha davranacağız, ölüme kadar çabalamak için... İlk iş, silâhların hepsini

kaptırmamak... Çünkü milletler için hiçbir yenilgi son yenilgi değildir. Taşiyabildiğimiz silahı, memleketin içlerine götürüp saklayacağız!” dedi”.

İçsel Hesaplaşmalar Mütarekeden sonra savaşın gidişatı ve memleketin içinde bulunduğu siyasi bunalımdan nasıl kurtulabileceklerini konuşurlar. Dr. Münir Bey: “Parçalamaları bir tek şarta bağlı bence Paşam!... İngilizler, bolşeviklerle batı arasına sokmak istedikleri tampon bölgeyi Kafkasya’da kurabilirlerse, bunu bolşeviklere geçici de olsa kabul ettirebilirlerse, belki Anadolu da parçalanır, bölüşülür! Yok bolşevikler böyle bir durumu, geçici olarak bile kabullenmezlerse, türkçesi direnecek gücü bulurlarsa, o zaman, bolşeviklikle batı dünyası arasında, tampon mıntika Anadolu’ya kayar. Şartlar ne kadar ağır olursa olsun, biz bir Türk devleti çıkarabiliriz bu kıyametten... Bütün mesele, büyük şeflerinizin bu gerçeği kavrayabilip kavrayabilmemesinde...” der. Grup, ülkenin durumu hakkında uzunca konuştuktan sonra yatmaya çekilirler. Cemil uzanmış olduğu yatakta endişeyle derin düşüncelere dalar. Batılı devletler tarafından işgal edilmiş ve her bakımdan güçsüz düşmüş olan devletin kaderinin nasıl sonlanacağı merak edilir. Cemil, Patriyot Ömer ve diğer İttihatçılar için endişelenir. İçinde buldukları durumdan dolayı uyuyamayan Cemil ve Ömer konuşmaya başlarlar. İttihat ve Terakki için yaptıkları kanundışı işleri ve suikastları sorgularlar. Suikast yapılacak isimler arasında Mustafa Kemal de vardır. Fakat iki karakter de kör bir inançla bağlanmış oldukları teşkilattan artık yorulmuşlardır. Cemil, her şeyi bırakıp Neriman’la kaçmayı düşündüğünü Ömer’e anlatır. Eski bir İttihatçı olan Cevdet Bey’le köye yerleşip tarımla uğraşmayı düşünür. Ömer’in de kendisiyle gelmesini ister. Çorum’a kaçmayı planlayan Cemil’e Ömer, romantik olduğunu söyler. Köy yaşamının zorluğundan ve coğrafyanın çorak toprağından yakınır. Daha sonra Ömer’in tavsiyesi üzerine Salihli’deki çiftliğe gitmekte karar kılar. Fakat Ömer, teşkilatta ciddi işlerin içine girmiş ve içinden çıkamayacağı bir duruma düşmüş olduğu için kaçmayı kendisine yediremez. Zira kendisini, Reşit Bey’in ölümünün sorumlularından biri olarak görür.

Cemil’in Polis Tarafından Aranması ve Dr. Münir’in İttihatçılığa Bakışı IV. ara bölümde Çerkez Reşit’in ölümünün üzerinden iki buçuk ay geçmiştir. Kaçaklar bunca zamandır Münir’in evinde saklanmaktadır ve önemsiz işlerle vakit geçirmektedirler. “Dayı Maksut’un korktuğu şeyler başlarına gelmiş, Cemil hakkında bir suçluyu kaçırmaya çalışırken vazife halindeki polisi ağır yaralamaktan yakalama kâğıdı kesilmişti”. İkili polis tarafından aranmaktadır ve İttihatçılara yönelik baskılar ve soruşturmalar iyice artmıştır. Münir Bey’in okuduğu gazetede habere göre; A.B.D. Yunanistan’a destek vereceğini ilan etmiştir. Böylece Halifenin manda hayalleri suya düşmüştür. Münir, İttihatçı dostlarına hürriyet için Abdülhamit’i tahttan indirmiş olmanın bir hata olduğunu söyler. Zira toplumun hürriyet gibi bir talebi olmamıştır. Bunun yanında İttihatçılar da hürriyetin tam olarak ne anlama geldiğini bilmemektedir. İktidarı ele geçiren kadrolar toplumdan, gerçeklerden uzak ve tecrübesizdir. “Osmanlılar memleketin kalkınması için el ele verecekler, her şey birden düzelecek sanmıştık. Otuz iki yıl süren despotluğa, bu süre içinde, kimler başkaldırıysa hepsini kendimizden sayıyorduk. Bunlar bizce memleketin en namuslu, en vicdanlı, en işe yarar insanlarıydı. Var güçleriyle işe sarılacaklar, vatani bir yıla varmadan cennete çevireceklerdi. Hele Avrupa’da bunca yıl, Abdülhamit despotluğuyla boğuşanların hepsi her zorluğun altından akılla kalkacak derin bilgili adamlardı. Meğer, kiminin bilgisi hiç yokmuş, kiminin tecrübesi... Kimi iyi niyetle saçma yollar gösterdi, işleri büsbütün karıştırdı, kimi kendi çıkarı için, büsbütün yokuşa sürmeye kalktı bizi... Altı aya varmadan anladık, içine düştüğümüz çıkmazı... Bu anlayış, avanak olmadığımızı gösterir. İyi niyetimizin ispatı da, Anayasayı kurtarır kurtarmaz, hemen hükümeti kurup birer koltuğa yerleşmeyişimiz... Eski gidişin soygunundan pay almayı düşünmediğimizi de sen herkesten iyi bilirsin”. Halil Paşa, içine düşmüş oldukları kötücül durumun kendince muhakemesini ve özeleştirisini yapar. Grup, dönemin sorunlarıyla ilgili uzun uzadıya sohbet ettikleri bir zamanda kapı çalınır. Gelenlerin polis olduğundan şüphe edilse de kapıdaki Faruk Efendi’dir. Cemil’i Neriman’la görüşmesi için almaya gelmiştir. Yakalanmış olan bazı İttihatçı subaylar, İngilizlerin almış olduğu bir kararla Malta’ya gönderilecektir. İşgalin uzaması ve hükümetin tepkisizliği nedeniyle halk, kendi teşkilatlanmalarını oluşturmaya başlamıştır. Cemil ile Faruk, Neriman’la buluşulacak olan eve varır ve uzun bir zamandan sonra çift birbirine kavuşur. Neriman’ın telaşının sebebi hamile olmasıdır. Bu durum işleri daha da karmaşık bir hale getirir. Tek çıkar yol bir an önce evlenmektir. Cemil Maksut aracılığıyla Hoca Yahya’ya nikah kıyılması için haber gönderecektir.

Cemil ile Neriman’ın Gizlice Evlenmesi Anlatıda bir zaman atlaması gerçekleşir ve 14 Mayıs 1919 tarihine gelinir. Mustafa Kemal Anadolu’ya doğru yola çıkmış ve Kazım Karabekir kolordusunu Erzurum’a kaydırmıştır. Anadolu’nun her yerinde silahlı milis güçleri oluşturulur. İttihatçılar Enver Paşa’yla Mustafa Kemal’in birleşeceğini düşünürlerken Münir Bey bu teze katılmaz. Ona göre yapılması gereken bir Anadolu Türk devleti kurmaktır. Bu sayede devlet geçmişin boş yüklerinden kurtulacaktır. Dr. Münir’in, Osmanlı’nın Batılılaşmasıyla ilgili tezleri oldukça önemlidir. ATÜT sistemiyle

yönetilen imparatorluğun Batılılaşma çabası, içine düşmüş olduğu ekonomik çıkmazdan Batılılar gibi zengin yetiştirerek kurtulmak istemesidir. Fakat bu girişim toplumun tarihsel genlerine aykırıdır. Türk milletinde devlet her şeydir ve devlet halkı için vardır. Türk milleti tarihin hiçbir döneminde sınıflara ayrılmamış ve devletin en önemli görevi halkına refah getirmektir. V. ara bölümün başında Neriman ile Cemil'in nikahı kıyılır. Gerdek gecesi şükür namazı kıldıkları sırada odalarının kapısına Selime Hanım gelir. Enver mahallenin bakkalına Cemil'in eve geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine jurnalleneceklerinden korkarlar. Cemil Neriman'a yapması gerekenleri söyleyip bir süre başka bir yerde saklanıp haber bekleyecektir. Cemil, evin yakınındaki bir çeşmeye oturur. Aradan geçen kısa bir süre sonra evden beklenen işaret gelir. Ev polis tarafından basılmıştır. Cemil gizlice konağı gözetleyip neler olup bittiğini anlamaya çalışır. Daha sonra Münir'in evine doğru yola çıkan Cemil, onlara ne diyeceğini düşünür. Dr. Münir'in köşkünü bir süre gözetleyen Cemil, köpek havlamalarında şüphelenir. Bir ağaç gölgesine saklanır. Şüpheleri doğru çıkar. Münir Bey ve diğerleri baskına uğramıştır. Oradan uzaklaşan Cemil bir süre Anadolu yakasında amaçsızca dolanır. Maksut'a ulaşmak istese de ilk seferinde bunu başaramaz.

Cemil'in Çaresizliği ve Savruluşu

Gülhane Parkı'na gelen Cemil, Tayyar isimli bir gençle tanışır. İkisinin arasında geçen diyalogdan Tayyar'ın, para karşılığında erkeklerle cinsel ilişkiye girdiği anlaşılır. Müşterileriyle parkın çalılarında görüşmektedir. Babası Çanakkale'de şehit olmuştur. Cemil, durumlarına hayli acıdığı çocuklara onar kuruş vererek oradan ayrılır. Ayasofya'ya doğru gider ve camiyi korumakla görevli olan bir çadıra girer. Eski dostlarından Recep oradadır. İki dost arasında geçen diyalog, geçmiş savaş anıları ve işgal ortamının getirdiği olumsuzluklar üzerinedir. "Düzen kalmadı orduda yüzbaşım... Çivisi çıktı Osmanlı ordusunun... Yahu, nerdeyiz? Barut fıçısının üstündeyiz! Caddede bir patırtı olmuyor mu, yüreğim hopluyor! «Palikaryalar bastı» diyerek aklım sıcıyor". Günlerden Cuma olduğu için namaz kılmak amacıyla Ayasofya'ya girilir. Fransız askerleri sessiz bir biçimde ibadet edenleri izler. Cami imamı onların iyi niyetini öven bir konuşma yapar. Ardından çadıra geçen Cemil, nerede saklanacağını düşünür. Recep Yunanistan'ın İzmir'e girdiği haberini verir. Kerim Konya'dan alınan bilgiye göre İngilizler, İzmir'i Yunanlara bırakmıştır. İşgal nedeniyle çocuklar ve kadınlar, fuhuş yapmaya mahkum olmuştur. Recep ile Cemil, Hüsnüye adlı bir hayat kadınıyla görüşürler. Hüsnüye, Cemil'in Gülhane Parkı'nda tanıştığı Tayyar'ın annesidir. Bunu öğrenen Cemil, içinde bulunduğu durumdan iyice tiksindir. "Savaşlar insanların üstünden silindir gibi geçmiş... Evleri ezmiş, karı koca, ana oğul bağlarını çekip koparmış...". Sabah saatlerinde Recep'i ziyarete gelmiş olan Kerim Konya, ona Cemil'i sormuştur. Cemil'in kaçak olduğunu bilmeyen Recep boşboğazlık ederek dün onunla birlikte olduğunu söylemiştir. Recep Cemil'i uyandırıp kaçması gerektiğini söyler. Recep, Maksut'la beraber askeri müzeye gelecek ve orada buluşacaklardır. Cemil müzede sergilenen eserlere bakarken bir süre sonra Recep çıkagelir. Maksut'tan getirdiği çeşitli malumatlar vardır. Ömer ve Halil Paşa Bekirağa Bölüğü'ne atılmış, Selime teyzesinin evinde yapılan soruşturma da sonlanmak üzeredir. Maksut Cemil'e on lira göndermiş ve Subay Barınmaevine gitmesini söylemiştir. Cemil, sahte bir isim olan Tosun adıyla barınmaevine yerleşir. Diğer subaylar tarafından oldukça iyi karşılanır. Onun gerçek kimliğini müdürün haricinde birkaç kişi bilmektedir. Cemil, barınmaevindeki birkaç subayla savaş tecrübeleri üzerine konuşurlar. Barınmaevinde kalan subayların hepsi gazidir. Kiminin kolu kimininse bacağı kopmuştur. Gözleri görmeyen, kulakları duymayan ve akli dengesini yitirmiş Osmanlı subaylarıdır bunlar. Cemil, eski silah arkadaşlarından olan İsmail Üsküp'le karşılaşır. İsmail'in bir bacağının yarısı kesilmiştir ama o, alaycılığından hiçbir şey kaybetmemiştir.

Cemil'in Anadolu'ya Geçişi

II. ana bölümün başında, Temel Reis'in kaptanlığındaki gemiyle Cemil'in Bandırma rıhtımına geldiği görülür. Bandırma Yunan bayraklarıyla donatılmıştır. Fakat yağışlı havadan dolayı toplanmışlardır. Cemil, Recep'in onun için ayarlamış olduğu tüccar evrakı sayesinde Anadolu'ya geçmeyi başarmıştır. Karaya çıktığında ilk konuştuğu kişi olan bakkal, memleketin işgal halindeki durumunu anlatır. Kuvayıcılar Yunanlarla ciddi çatışmalara girmeye başlamıştır. Cemil bakkala, Asker Emeklileri Derneği'nin nerede olduğunu sorar. Orada Albay Bekir Sami Bey'le buluşacaktır. Bakkal onu aradığı yere bizzat götürür. Cemil'in ilk izlenimleri İstanbul'dakinden hayli farklıdır. "Bizi İstanbul'un karmakarışık umutsuzluğu sersem etti. Dünya battı sandık...". "Bandırma'ya atlayıp Çerkez Reşit kardeşleri bulmayı İsmail akıl etmiş, sırtındaki avcı biçimi elbiseyi, çizmeleri, kalpağı İsmail vermişti". Deneğin bulunduğu kahvehanede Reşit Bey'i arar. Kahveci onun dağda çatıştığını söyler. İşgal günlerinde eşkıyalara da gün doğmuştur. Çakırcalı ve Ethem gibi eşkıyalar işgalcilere karşı savaştığı gibi yerli halka da dert olurlar. Gazetelerde çıkan haberlerin aksine Yunan ordusu, Ege'den doğuya doğru ilerlemektedir. Aydın'a kadar gelinmiştir. Cemil bu durumu öğrendiğinde oldukça şaşırır. Ordusu dağıtılmış olan Osmanlı coğrafyasında çoğu yer hiç kurşun atılmadan alınmıştır. Albay Bekir Sami Bey'in komutanı olduğu sözde kolordu, bir yaver ve teğmenden

oluşmaktadır. “On yedinci Kolordu Komutan vekili Albay Bekir Sami Bey’in yaveri Yüzbaşı Selâhattin, Cemil’i ilk bakışta tanıyamamıştı. «Kimsin? Derdin ne?» diye sorarken durakladı. «Bre Cehennem!» diye kollarını açarak atıldı”.

Bekir Sami Bey’le Bir Araya Gelme Ordu yeniden teşkilatlanmaya çalışmaktadır. Fakat içinde buldukları şartlar hayli çetindir. Cephane ve insan gücü eksikliği had safhadadır. Samsun’a çıkan Mustafa Kemal’in neler yapacağı beklenmektedir. Cemil ve diğerleri, düzenli ordu kurulana kadar eşkıyalarla birlikte dağda mücadele etmeyi düşünür. Manisa’da Kuvayıcıların saklamış olduğu cephanelerin taşınması için Bekir Sami Bey, telgrafla oraya ulaşmaya çalışır. Manisa’nın da ele geçirildiği ve halkın hiçbir karşılık vermediği haberleri dolanmaktadır. İşgal ordularının Bandırma’ya gelmesi durumunda halkı mücadele etmeye davet eden bildiriler yazılır ve bunlar uygun yerlere astırılır. Manisa’da yaşayan halkın büyük çoğunluğunun işgal karşısında tepkisiz kaldığı haberi gelir. Bazı ileri gelenler de Rumlara ve Yahudilere sığınmıştır. Halkın nasıl örgütleneceğine yönelik planlar düşünürler. Etkili bir mücadele gösterebilmek için dağda eşkıyalık yapan eski İttihatçıları da aralarına almayı hedefler. Bunların arasında Çerkez Ethem de vardır. On yedinci Kolordu’dan geriye kalan subaylar, Akhisar’da bulunan cephaneyi almak ve asker tedarik etmek için trenle yolculuğa çıkarlar. Cemil ve yanındakiler birkaç saatlik yolculuktan sonra Akhisar istasyonuna varır. Etraf tamamen Yunan bayraklarıyla doludur. Onları bekleyip alacak olan kişiler sebebini bilmedikleri bir nedenden dolayı ortada yoktur. Bekir Bey ve arkadaşları, Manisa’nın işgal edilip edilmediği konusunda malumat almaya çalışırlar. Cemil ve diğerleri, konaklayacakları otelin sahibi tarafından oldukça kötü bir tavırla karşılanır. Osmanlı subayına güven kalmamış ve insanlar kendi canlarının ve mallarının derdine düşmüştür. Cemil, hancıyı neredeyse tartaklayacaktır.

Halkın Durumu ve Teşkilatlanma Çabaları Asker Alma Şubesi’ne gelen Cemil, Kör Şaban’la karşılaşır. Şubede geriye kalan tek kişi Kör Şaban’dır. Cemil kendisini şubenin yeni komutanı olarak tanıttikten sonra cephaneyi görmek ister. Cephane hiç kullanılmıyş yepyeni silahlarla doludur. Kişi başı birer tüfeği Şaban’a paket yaptıran Cemil, onunla birlikte otele geri döner. Kaldıkları otele gelindiğinde Cemil ona paketleri bırakmasını ve şubeye geri dönmesini söyler. Cemil’in getirmiş olduğu tüfekleri gören subaylar onun bu düşüncesini takdir edip yeni silahlarını kontrol ederler. Bekir Bey, Manisa’nın ileri gelenleriyle teşkilatlanmak konusunda görüşecektir. Bundan dolayı kalınan odada hazırlık yapılıır. “Geliyorlar beyim... Bunlar Hürriyet İtilafçı... Kaymakamı da önlerine katmışlar. Elebaşılıarı, eski müderrislerden Hacı Nizamettin Efendi... Koca sarıklı, gağa burunlu, köse herif...” Düşmandan medet uman temsilcileri Bekir Bey, düşmana güvenmemeleri konusunda ikna etmeye çalışır: “İmzaladığımız ateşkes anlaşmasında Yunan’ın İzmir’e çıkacağı yazılı değildi. Yalnız Yunanı İzmir’e çıkarmakla yetinmediler. Silâhsız halka ateş ettiler”. Bekir Sami Bey, görüştükları kafileden düşmana karşı direnmelerini talep eder. Ancak Nizamettin Hoca, başlarına gelen bütün felaketlerden İttihatçıları sorumlu tutar. Onlara lanetler okur. İşbirliği yapmayacaklardır. Reşat Bey, Nizamettin’in giriştiği kirlı işleri yüzüne vurup ona küfürler edince, Nizamettin adamlarını da alıp odayı terk eder. “Bakın görürsünüz kurşular, «Demişti» dersiniz! Buraya Yunan girerse, biz Yunandan çok kendi domuzlarımızdan çekeceğiz!... Başımıza ne gelirse bunlardan gelecek... Yunana niçin karşı çıksın? Yunan bunun öz kardeşi... Bunları Yunandan peydahlamış kahpe anaları... Bunları kesmedik de, fırsatları elimizdeyken... Bunlar bizim hürriyet itilafçılarımız Kumandan Bey... Bunlar bizim «Allah bir» dediğimize inanmazlar. Bunlar gâvur tohumu gâvur...” Cemil ve Albay Bekir Sami, gelenleri direnişe katılmaya ikna edemez. Çünkü yerli insanlar için vatan kavramı, kendi yaşadıkları köyden ya da muhitten ibarettir. Kaderlerini kabullenir ve oradan ayrılırlar.

Manisa’daki Gelişmeler ve Halkın Öfkesi Yaşanan olaylarla ilgili Cemil ve Teğmen Faruk, aralarında bir durum değerlendirmesi yapar. Epeyce bir zamandır yemek yememiş olan Kuvayıcılar hancıdan yemek isterler fakat o bu isteği duymamış gibi davranır. Bir süre sonra otele küçük bir çocuk gelir ve Manisa’dan haber geldiğini iletir. Telgrafhaneye giden grup Topçu Yüzbaşı Rasim’le görüşürler. Manisa’daki durum oldukça karışıktır. Düşmanın yakın zamanda Manisa’da olacağını öğrendiklerinde Albay Bekir Sami, orada bulunan bütün cephanenin Salihli’ye taşınmasını emreder. Bekir Sami ve diğerleri herhangi bir gelişme olması durumunda haber almak için telgraf başında beklerler. Balıkesir, Bergama ve Ayvalık gibi bölgelere de ulaşmaya çalışırlar. Bölge halkının göndermiş olduğu bir kişi Kuvayıcıların telgrafhaneyi terk edip buradan ayrılmalarını aksi takdirde binanın ateşe verileceğini söyler. Otele dönmek zorunda kalan direnişçiler, kapının önünde bavullarını bulurlar. Yerli halk onların Akhisar’ı terk etmesini istemektedir. Yüzbaşı Cemil, askerlik şubesine sığınmayı teklif eder ve Kör Şaban’ı bavulları alması için görevlendirir. Cemil, sıtmaya yakalanmış olan Selâhattin’e yiyecek bir şeyler bulmak için dışarı çıkar. Fakat hiçbir şey bulamadan geri döner. Yerli halk onlara hiçbir şey satmak istememiştir. Bavulları taşımakta olan Kör Şaban’ın yolunu Nizamettin

Hoca'nın kıskırttığı öğrencileri keser ve onu taşlarlar. Gavur Efe Kuvayıcılara tehditler yağdırarak oradan ayrılır.

Manisa'ya Gidiş ve Manisa'nın Düşüşü Halk tarafından dışlanmış olmanın getirdiği bunalımla Cemil, derin düşüncelere dalmıştır. Akşam saatlerinde Halit Paşa, adamlarıyla birlikte askerlik şubesine varır. Bekir Sami, Manisa'da olup bitenleri anlatır ve planından ona da bahseder. Halit Paşa birkaç gün içinde binlerce adam toplayabileceğini söyler. Daha fazla vakit kaybetmek istemeyen Halit Paşa derhal yola çıkmayı teklif eder. Bir öküz arabasıyla Kumkuyucak'a doğru yola çıkılır. Köye varan Halit Paşa'ya yerli halk saygıda kusur etmez. Çevresindeki adamlarına gerekli hazırlıkların yapılması için talimatlar verir. Birçok farklı çete bir araya gelince bazı sorunlar su yüzüne çıkar. Halit Paşa çete üyelerine ne yapılması gerektiğini anlatan bir konuşma yaparak uzlaşma ortamını sağlar. Manisa'da bulunan topların, oradan uzaklaştırılıp uzaklaştırılmayacağı üzerine konuşurlar. Kısa bir süre sonra köye bir katile gelir. Direnişçilerin korktukları şey başlarına gelmiş, Manisa kaybedilmiştir. Halit Paşa ve diğerleri büyük bir umutsuzluğa kapılır. Köy muhtarı direnişçilerin köyü terk etmesini ister. Başlarına kötü bir şey geleceği düşüncesi onları dehşete düşürür. Diğerlerinin arasına dönen Teğmen Faruk, hiçbir şeyi ele geçiremediklerini ve bütün köyün düşman tarafından kuşatıldığını haber verir. Daha mücadeleye girilmeden müfreze dağılır. Bekir Sami Akhisar'a dönmekten başka bir çare görmez. Direnişçiler köyden ayrılır.

Çerkez Ethem'le Rastlaşma ve Akhisar'a Dönüş Albay Bekir Sami ve adamları Akhisar'a doğru giderlerken birinin seslendiğini duyarlar ve yolları kesilir. Topçu Yüzbaşı Rasim, Bekir Sami'ye Manisa'da olup bitenlerle ilgili rapor getirmiştir. Manisa maalesef savunulamamış ve saklı olan cephane kaybedilmiştir. Rasim'in yanında Çerkez Ethem de bulunmaktadır ve Reşit ile Tefvik Bey'in adam toplamakla görevlendirildiklerini söyler. Yüzbaşı Cemil, Rauf Bey'in emri üzerine Salihli'deki cephaneyi bulmak için görevlendirilir. Yüzbaşı Cemil, Çerkez Ethem ve adamlarıyla birlikte yola çıkar. Çerkez Ethem ilk önce Akhisar'a uğramak istediğini söyler ve oraya doğru yol alırlar. Bir değirmenin önünde dururlar ve Çerkez Ethem Rauf Bey'den alınan parayı ağabeyi Tefvik Bey'e gönderir. Ethem, Cemil'in nasıl silah kullandığını görmek ister. Cemil, gösterilen bütün hedefleri başarıyla vurur. Cuma namazı vaktinde Akhisar'a girmeyi kararlaştırırlar ve yerli halkı kendi taraflarına çekmek için onlarla yeniden konuşacaklardır. Çerkez Ethem'in verdiği emirle Yunan bayraklarının hepsi toplatılır. Bekir Sami ve adamlarına saygısızlık eden Nizamettin Hoca'yla Kaymakam çağırılır. Gavur Efe elleri bağlanmış bir vaziyette Ethem'in önüne getirilir. Gavur Efe canının başışlanması için ona yalvarır. Bütün suçun Nizamettin Hoca'ya ait olduğunu söyler fakat Nizamettin Hoca, kendi canını kurtarmak için Gavur Efe'nin öldürülmesi hususunda fetva çıkarır. Bölümün sonunda Gavur Efe, Ethem ve adamları tarafından idam edilir.

Bursa'ya Gidiş ve Mustafa Kemal'le Görüşme Bursa'ya varmış olan Albay Bekir Sami, Cemil'in de oraya gelmesi için haber göndermiştir. Yolculuk sırasında geçilen beldelerde yerli halkın Kuvayıcılara bakış açısı oldukça kötüdür. Neriman'dan gelen haberlere göre çiftin Ömer adında bir oğulları olmuş ve İstanbul ikinci defa işgal edilmiştir. Yatsı ezanının okunduğu vakitlerde Yüzbaşı Cemil, adamlarıyla birlikte Bursa'ya giriş yapar. İlk olarak 56. Tümen Karargahı'na gidilir. Onları Teğmen Faruk karşılar ve Cemil'le birlikte telgrafın başına geçerler. Telgrafın öbür tarafındaki kişi Mustafa Kemal'dir. Cemil Mustafa Kemal'e, halkın Kuvayı Milliyecilere karşı ne kadar kötü davrandığını anlatır. İstanbul Hükümeti Kuvayıcıları oldukça zor bir duruma sokmuştur. Cemil Mustafa Kemal Paşa'ya, Çerkez Ethem'le giriştikleri işleri anlatır. Mustafa Kemal ona neler yapılacağıyla ilgili bazı emirler verir ve görüşme sonlanır.

Anzavur Ayaklanması Yüzbaşı Cemil'in uyandığı bir sabah, Anzavur ayaklanması patlak vermiştir. Kör Şaban ve Teğmen Faruk Cemil'e gerekli malumatları verirken Yarbey Rahmi Bey'in öldürüldüğü haberi gelir. Bunun üzerine Cemil, 72. Yaya Alayı Komutanı olan Yarbey Kasap Osman Ağa'yı alıp gelmekle görevlendirilir. Kör Şaban'la birlikte yola çıkan Cemil, ayaklanma üzerine konuşurlar. Kasap Osman Ağa'nın yanına vardıklarında olayların suçlusu olarak gördüğü bazı kişileri yargıladığı görülür ve yargılanan kişiler infaz edilir. Cemil, Kasap Osman Ağa'yı kendisiyle birlikte gelmesi için ikna eder. Yola çıkacakları sırada bir subay, Cemil'e Yüzbaşı Selahattin'den gelmiş bir telgrafı verir. Bazı Kuvayıcı kuvvetler Konya'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'le çatışacaklardır. İtilafçılar ve Milliciler arasındaki çatışma doruk noktasına ulaşmıştır. Cemil ile Osman Ağa Bursa'ya varırlar.

Milli Kuvvetlerdeki İç Karışıklıklar Yüzbaşı Selahattin ve Teğmen Faruk, Mustafa Kemal'le görüşen Yüzbaşı Cemil'i beklemektedir. Mustafa Kemal'den gelen habere göre Yusuf İzzet Paşa'nın

silahlı güçleri mücadeleden vazgeçmiştir. Mustafa Kemal, Yusuf İzzet Paşa'yı silahlı güçlerinden ayırmak ve zaman kazanmak için Ankara'ya davet etmiştir. İsteğine karşı konulması halinde zorla getirilmesini ister. Mustafa Kemal'den gelen emirler doğrultusunda telgrafhane kapatılır ve her türlü iletişim engellenir. On kişilik bir grupla Yüzbaşı Cemil, karargahı kuşatır ve Teğmen Abdullah'ın birliğini Mustafa Kemal'in emriyle ele geçirir. Yusuf İzzet Paşa bu haber üzerine istemsiz bir şekilde Ankara'ya gitmekte karar kılar. Yusuf İzzet Paşa'nın pes ettiğini öğrenen halk, bölgeden göç etmeye başlar. Çerkez Ethem'in emriyle Anzavur'a karşı savaşmak için birkaç birlik gönderilmiştir. Cemil'le Faruk aralarında konuşurken Kasap Osman Ağa ve Dr. Münir çıkagelir. Dr. Münir'den alınan bilgilere göre İstanbul Hükümet'i Kuvayı Milliyecileri gavur ilan eden ve gördükleri yerde öldürmelerini emreden bir fetva yayımlanmıştır. Dr. Münir buna karşın bir fetva çıkarılmasını tavsiye eder. Yüzbaşı Cemil, Tümen komutanı tarafından çağırılır. Cemil, Dr. Münir'e kalacağı yeri gösterdikten sonra yanlarından ayrılır.

İşgalcilerin Desteklediği İç İsyanlarla Mücadele Kuvayı Milliyecilere karşı düzenlenmiş olan Anzavur ayaklanması endişeye sebep olur. Cemil ile Dr. Münir bu konu hakkındaki görüşlerini belirtirler. Anzavur'un yeniden saldırma ihtimalini göz önünde bulunduran subaylar hazırlık yapar. Bir süre sonra Kör Şaban, heyecanlı ve endişeli bir halde Yüzbaşı Cemil'in yanına gelir. Getirdiği haberlere göre Çerkez Ethem Anzavur'un silahlı güçlerini bastırması ve mücadeleden galip çıkmıştır. Bu durum herkes tarafından mutlulukla karşılanır. Ancak Binbaşı Nuri Bey, bir süredir etrafta görünmemektedir. Çerkez Ethem'in ağabeyi olan Tefvik Bey'e selam vermediği için hapse atıldığı öğrenilir. Yüzbaşı Cemil, hapishaneye gider ve Nuri Bey'i oradan çıkarır. Kör Şaban'dan alınan bilgilere göre Bolu, Düzce, Gerede ve Hendek gibi bölgelerde yeni isyanlar patlak vermiştir. Yarbay Mahmut Bey isyancılar tarafından öldürülmüştür. Çerkez Ethem ve silahlı güçleri, ikinci ayaklanmayı bastırmak için yola çıkar. Diğer askerler ise silah arkadaşlarını geçit törenindeymişlercesine selamlarlar. Dr. Münir Kör Şaban'a şöyle der: "— Çerkez Anzavur'u ezen Çerkez Ethem, kurtuluşa başkaldırmış Türkleri tepelemeye gidiyor! Meseleyi anladın mı, Körağa? Kör Şaban tek gözünü, doktorun sıska ensesine dikmişti. Kendini zorlayarak anlamaya çabaladı: — Anladık elbet... Anlaşılmaz mı?".

Temalar

Siyasal

İşgal/Direnış I. Dünya Savaşı'nda birçok cephede mücadele vermiş olan Osmanlı Devleti'nin ordusu, Mütareke Antlaşması'yla birlikte tamamen dağıtılmıştır. Ordusuz kalmış olan devletin topraklarında işgal güçlerinin askerleri kol gezmektedir ve toplumda şiddetli bir kaos ortamı hakim olmuştur. Devletin maruz kalmış olduğu eseniksiz ortamın sorumlusu olarak İttihatçılar gösterilir. Zira uzun yıllardan beri birçok kanlı işe girişmiş olan İttihatçı subaylar da yorgun düşmüştür. Ancak 1919 yılına gelindiğinde özellikle Anadolu coğrafyasında halkın yavaş yavaş bilinçlendiği ve silahlandığı gözlenir. Çeşitli şehirlerde silahlı milis güçleri oluşturulur ve düşmanla çatışmalara girilir. Bu örgütlerden en önemlisi Milli Müdafa'dır. Mustafa Kemal Anadolu'ya geçerek düzenli ordu kurmaya çalışır.

Komitacılık 1908 yılındaki İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile İttihat ve Terakki ülkenin yönetimini ele geçirir. Oldukça gizli bir teşkilatlanmayla devletin her kurumuna sızarak, kendi çıkarları ve idealleri için her türlü kanunsuz işe girişirler. Bunlardan en önemlileri Abdülhamit'in devrilmesi ve Ermeni sürgününde yaşanan katliamlardır. Romanın ilk bölümünde İttihatçı bir fedai olan Doktor Reşit Bey, Ermenilere yapmış olduğu kıyımdan dolayı suçlanarak polis tarafından kovalanır. Polisle giriştiği çatışmada yakalanacağını anlayınca tabancasıyla kendisini vurarak intihar eder. Dr. Münir'e sığınmak istediği zaman kıyıcılığından dolayı kabul edilmemiştir. Bunun haricinde çete savaşları, suikastlar, bombalı saldırılar da İttihatçıların yaptığı eylemlerden bazılarıdır.

Siyasi Rekabet İstanbul Hükümeti'nin işgalci güçlerle imzalamış olduğu Mütareke Antlaşması'ndan sonra İttihatçılar, saray yönetimi tarafından vatan haini ilan edilirler. 1908 ihtilaliyle yönetimi ele geçirmiş olan İttihat ve Terakki'den intikam alınmaya çalışılır. Halk başına gelen bütün musibetlerin sorumlusu olarak İttihatçıları görür ve herkes onlara karşı cephe alır. İttihatçılar gördükleri yerde halk tarafından jurnal edilir. Yakalanan İttihatçılar ya öldürülür ya da Şeytan Adası'na sürgün edilirler. Kaçmayı başarmış olan İttihatçılar, içine düşmüş oldukları durumdan çıkış yolları arar ve memleketi kurtarmanın yollarını düşünürler. Zaman içinde kurulacak olan Kuvayı Milliye örgütüyle halkın güveni yeniden kazanılacaktır.

Vizyonsuzluk/Vatanseverlik 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet'le birlikte ülkeye özgürlük getirmeyi vadeden İttihatçılar maalesef bunu büyük ölçüde başaramamıştır. İktidarı ele geçiren örgüt zaman içinde kendi baskı mekanizmalarını oluşturmuştur. Batıdan özenilen ideallerle ülkeyi kurtaracaklarını ve çağdaşlaştıracaklarını düşünen İttihatçılar bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle başarısız olurlar. İlk olarak Osmanlılık anlayışı savunulur ve başarısız olunur. Daha sonra İslamcılık, ardından Turancılık ve son olarak Türkçülük idealine tutunulur. Toplumla hürriyet getirme vaadinde bulunan İttihatçıların büyük bölümü bu kavramın mahiyetini tam olarak kavrayamamıştır. Zira halkın hürriyet gibi bir talebi de olmamıştır. Ancak Kuvayı Milliye hareketi ve Milli Kurtuluş Savaşı girişimleriyle toplum aradığı özü bulur ve güven tazelenir. İttihatçılarla ilgili en yapıcı eleştirileri getiren karakter Dr. Münir'dir. Ona göre İttihatçıların başlangıçtaki bütün girişimleri oldukça acemice ve plansızdır.

Yerlilik/Batılılık Tahir, yazmış olduğu bütün yazınsal eserlerinde kendi dünya görüşünün ve ideolojisinin savunuculuğunu yapan güdümlü bir yazardır. Onun neredeyse bütün eserlerinde işlediği en önemli konulardan biri ATÜT kavramıdır. I. ana bölümün IV. ara bölümünde Dr. Münir, yazarın adeta sözcülüğünü yapar. Osmanlı'nın mülkiyet anlayışı feodal Batıdan oldukça farklıdır: "Orhon yazıtlarında Hakanın, «Seni aç buldum doyurmadım mı, çıplak buldum giydirmedim mi?» dediğini de biliyoruz. Demek ki, bizde devlet böyle sorumluluklar yükleniyor. Bunları başardığı sürece de, halkları, hadi, despotluğa katlansınlar diyelim. Ya halkları yediriş giydirmekte, İç karışıklıklara, dış tehlikelere karşı korumada devlet ödevini yapamaz olunca, despotluğa insanlar niçin boyun eğsin? Bak Paşa Emmi, ben bizdeki bu Anayasa, Hürriyet çabalamaalarını, zengin yetiştirme debelenmelerini nereye bağlıyorum?... Osmanlılar, görmüşler ki, Devlet fakirleşip güçsüz düştüğünden eski ödevlerini, halklara karşı, artık başaramayacak... Sorumluluğu, Devletin üstünden atıp batıda olduğu gibi, sınıfların omuzuna yüklemek istemişler. Oysa doğulu zengin başka, batının burjuvası başka... Bizim zengin burjuvalaşamaz mı? Hayır! Devletin zenginleştirdiği, ister istemez devletin emirleri kalır. Batılaşmak bunun için kurtaramadı bizi... Devleti güçleştirmeye kullanacak yerde zengin yetiştirmede kullandık batılaşmayı... Devleti eskisi gibi her şeyden sorumlu hale getirmeye çabalasak, bunu başarabilmek için, sırasında despotluğa kalkacak..."

Toplumsal

Tükenmişlik I. Dünya Savaşı ve öncesinde birçok savaşa girmiş ve ciddi yenilgiler almış olan toplum tükenmişlik sendromu yaşamaktadır. İşgal güçlerinin elinde oyuncak olmuş ve gelecekte ümidini kesmiş olan halk şiddetli bir bunalım yaşamaktadır. Ülkenin siyasi ortamındaki çekişmeler de halkı birbirine düşürür ve güvensiz bir ortamın oluşmasına zemin hazırlanır. Almanların güdümünde Sarıkamış ve Basra'da akılsızca mücadelelere girip mağlup olmuş subaylar düşman gibi görülür: "Bizim yorgunluğumuz gövdemizde değil, ruhumuzda olsa gerek... (...) Sokakta, kahvede, tramvayda, üniformaya nasıl baktıklarına dikkat ettiniz mi? Omuzlarımızın üstünde artık apolet değil, yenilginin suçunu taşıyoruz".

Kaos Mütareke Antlaşması ve kaybedilen onca savaşla birlikte işgal güçleri tarafından ezilmiş ve ordusuz kalmış olan toplumda kanunsuz işler ve jurnalcılık had safhaya ulaşmıştır. Hürriyet naralarıyla iktidara gelmiş olan İttihatçılara başarısızlıklarından ve beceriksizliklerinden dolayı nefret kusulur. Her yandan kuşatılmış olan toplum hayatta kalma içgüdüleriyle ve diğer insanlara karşı beslemiş olduğu güvensizlikle iyice gerilir. Düşmanla işbirliği yapan İtilafçı yönetim, kendisine düşman olarak addettiği herkesi köşe bucak kovalamaya başlar. Halk arasındaki jurnalcılık de doruk noktasına ulaşır.

Kahramanlık/Hainlik Yıllar boyunca yapılmış olan savaşların getirmiş olduğu özgüven eksikliği ve işgalin toplumda yaratmış olduğu ahlaki yozlaşma, halkı ikiye ayırır. Bütün olumsuzluklara rağmen vatanseverlik bilinciyle gerekli fedakarlıkları yapmaya hazır olan kahramanlar ve düşmanla savaşmak istemeyen ya da onlarla işbirliği halinde olan hainlerdir. Anadolu'nun iç bölgelerinde kurtuluş için halk teşkilatlandırılırken batı bölgelerinde, özellikle Akhisar, Yunan askerleri yerli halk tarafından onların bayraklarıyla karşılanır. Bazı bölgelerde yaşayan halklar, kendi ordusuna karşı çıkar. Memleket asker kaçaklarıyla doludur ve bunları orduya geri kazandırmak için İstiklal Mahkemeleri kurulur. "Her Müslümana bir Millici gâvuru öldürmek Allah'ın emri" lafı, Osmanlı ülkesine yayılmış ki, çok yaman yayılmış... Uzatmalı onbaşı dedi ki, 'Bu laf, padişahımızın şeyhülislamından dağılan bir laf dedi".

Yoksulluk Yıllar boyunca savaşmış olmanın neden olduğu ekonomik harcamalar, devleti neredeyse tamamen işlevsiz hale getirmiş ve işgal güçlerinin elinde esir olmaya mecbur bırakmıştır.

Halk ise, en basit ihtiyaçlarını bile tedarik edemeyecek duruma düşmüş ve bundan dolayı birçok insan kanunsuz işlere bulaşmıştır. Savaşta erkeklerini kaybetmiş olan aileler de içinden çıkılamayan durumlara düşmüştür. Fuhuş yaparak para kazanmaya çalışan kadınlar ve oğlanlar karşımıza çıkar. Hırsızlık ve istismar gibi kanundışı işler ciddi bir artış gösterir. Anadolu'da kurtuluş için teşkilatlanmaya çalışan subaylar da bu durumdan nasibini alır: “- Genel durum şu: Millet savaştan yılmış... 'Vuruşalım' demiyor musun, anasına sövmüştün gibi sırtıyor!.. Yedek subaylardan yarısı evlerine kapanmış, yarısı ekmek parası derdine düşmüş... Bizimkilerin çoğu hasta, sakat... Sağlamları daha yenilginin şaşkınlığından kurtulamadı. Kala kala... Bir avuç senin gibi 'Bizim aklımız ermez' diyen subayla gözünü budaktan sakınmaz deli aydın kaldı. Gerisi, asker kaçağı, çapulcu, kısacası, eşkiya dediğimiz rezil sürüsü...”.

Esaret 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin işgal güçleriyle imzalamış olduğu Mütareke Antlaşması'yla birlikte devlet, siyasal, iktisadi, toplumsal açılardan istikrarsızlaşır ve güvensiz bir ortamın oluşmasına zemin hazırlanır. Baskının ve yoksulluğun her geçen gün artmasıyla halk kanundışı işlere bulaşır ve kutuplaşma artar. İşgal güçlerinin subayları halkı aşağılar ve zulmeder. Hırsızlık, fuhuş, istismar gibi yollarla halk ekonomik çıkar elde etmeye çalışır. Jurnalcilik doruk noktasına çıkar ve memleketin her köşesi asker kaçaklarıyla, eşkiyalarla dolar. Esaretin getirmiş olduğu bu olumsuz ortama rağmen, kurtuluş için halkı örgütlemeye çalışan aydın nitelikli karakterlerin ciddi fedakarlıkları da gözlenir.

Psikolojik

Bunalım Ordusu dağıtılmış ve girdiği savaşlardan mağlup çıkmış olan Osmanlı Devleti'nin halkı ve subayları, gelecek endişesi, kaybedilmiş savaşların neden olduğu özgüvensizlik ve işgal güçleri tarafından devamlı ezilmiş olmalarından dolayı ciddi bir bunalım halindedirler. İnsanların büyük bir çoğunluğu mücadele etmekten vazgeçmiş ve işgal güçlerinin vicdanına kendilerini teslim etmişlerdir. Anadolu köylüsünün vatan kavramından anladığı şey genellikle kendi yaşadığı dar çevredir. Canlarını ve mallarını kaybetmekten korkan Anadolu köylüsü daha fazla mücadele etmeyi kendileri için zararlı görmeye başlamış ve direniş gösteren Kuvayıcıları da neredeyse düşman gibi görmeye başlamışlardır.

Umutsuzluk/Umud İşgal güçleri tarafından çepeçevre kuşatılmış olan memlekette başlangıçta şiddetli bir umutsuzluk hakimdir. Özellikle İstanbul'da yaşayan insanlar bu umutsuzluğu daha derinden hissederler. Fakat bir süre sonra Anadolu'ya geçen Yüzbaşı Cemil, buradaki durumun daha iç açıcı olduğunu gözlemler. Anadolu'nun birçok semtinde halk, düşmana karşı örgütlenmeye başlamış ve Samsun'a çıkan Mustafa Kemal ile silah arkadaşları düzenli bir ordu kurmak için çalışmalarına başlamıştır. Umutsuzluğa düşmüş olan kişiler genel olarak çıkarıcı karakterlerdir. Savaş ortamını kendileri için bir fırsata çevirip düşmanla işbirliği yaparlar. Fakat bunun haricinde fedakar aydınların liderliğinde Anadolu'da ciddi bir direniş örgütlenir. Mustafa Kemal ise bu direnişin en güvenilir isimlerinin başındadır. “Bence ortada iki ümit kıvılcımı var: Biri, kötü Yunanın İzmir'e çıkarak başından büyük işe sıvanması... İkincisi, Ordu Müfettişliğiyle Samsun'a giden Mustafa Kemal... — Ortada Ordu olmayınca, Mustafa Kemal ne yapabilir? — Orasını bilmem ama bir şey yapılabilirse, bunu başka hiç kimse Mustafa Kemal'den daha iyi yapamaz”.

Güvensizlik/Güven Yıllardır kanlı mücadelelerle yorgun duruma düşmüş olan halk, siyasi çekişmelerden de hayli yılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin sorumlusu olarak İttihatçılar görülür ve İtilaf yönetimi tarafından aranan İttihatçılar halk tarafından jurnal edilir. Girilen her savaştan mağlup çıkan Osmanlı subayına güven kalmamıştır. Üniformasıyla görülen her subaya ve askere düşmanmış gibi bakılır. Ancak işgal güçlerinin İstanbul'da ve Anadolu'da yapmış olduğu zulüm birçok kesimin uyanmasını sağlar. İşgalciler verdikleri hiçbir sözü tutmamıştır. Bunun üzerine halkta zaman içinde vatanseverlik bilinci yeniden gelişmeye başlar ve örgütlenmeye başlayan halk güven tazeler.

İlişkisel

Aşk Selime teyzesinin kızı ve eski silah arkadaşı olan Nazmi'nin eşi Neriman'la ilişki yaşayan Cemil, başlangıçta bu durumu gizli tutarlar. Fakat onların bir ilişki yaşadığı Hoca Yahya Efendi ve Selime Hanım tarafından anlaşılır. Hoca Yahya Efendi Yüzbaşı Cemil'le konuşur ve çiftin evlenmesi gerektiğini söyler. Bu duruma Cemil ile Neriman epey sevinir. Nişanlanmalarının ardından Cemil, İttihatçı bir dostu olan Patriyot Ömer'i saklandığı evden Dr. Münir'in evine gizlice taşıyacaktır. Bu görevde bir kadına da ihtiyaç duyulduğu için Neriman'a da iş düşer. Kaçış sırasında bir faytoncuyu

döven Cemil'in kimliği ifşa olur ve Dr. Münir'in evinde o da sığınmak zorunda kalır. Bir süre sonra hamile olduğu anlaşılan Neriman'la Cemil evlenirler. Evlendikleri gecenin ertesi sabahı Dr. Münir'in evi basılmıştır. Cemil saklanabileceği bir yer ararken Recep'in tavsiyesi üzerine Anadolu'ya geçer. Ömer adını verdikleri bir oğulları olur.

Arkadaşlık İttihatçılar ve subaylar arasındaki dostluk oldukça sıklıdır. İtilaf yönetimi tarafından her yerde aranan İttihatçı subayları diğer gizli İttihatçılar öldürülme pahasına korur ve her türlü yardımda bulunurlar. Yüzbaşı Cemil ve Patriyot Ömer arasındaki ilişki bunun en iyi örneklerindedir. Keza Cemil de bir kaçak haline geldiğinde ona en çok yardım eden isimler Arap Maksut ve Teğmen Recep olur. Recep'in tavsiyesi üzerine Anadolu'ya geçen Cemil, Kuvayıcıların arasına katılır. Albay Bekir Sami Bey'in yaverlerinden biri olur. Silah arkadaşları ölümden çekinmeden ne pahasına olursa olsun birbirlerinin arkalarını kollarlar.

Cinsellik Tahir'in eserlerinde sıklıkla durduğu konulardan biri de cinselliktir. Anlatı boyunca Cemil ile Neriman'ın ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde ikilinin ilişkisi ve cinsel münasebetleri çok detaylı olmasa da betimlenir. Bunun haricinde bazı subayların libidolarına hakim olamadığı ve sürekli kadınlardan bahsettiği görülür. İşgal ortamında en çok yapılan işlerden biri de fuhuştur. Kaçak olduğu dönemde Cemil, Gülhane Parkı'nda Tayyar adlı bir gençle rastlaşır. Genç karakterin anlattıklarından para karşılığında erkeklerle cinsel ilişkiye girdiği anlaşılır. Babası Çanakkale'de şehit olmuştur. Daha sonra Recep'le Hüsniye adlı bir hayat kadınına giden Cemil, kadının Tayyar'ın annesi olduğunu anlar.

Kişi İncelemesi

Yüzbaşı Cemil (Sorumsuz/Sorumlu)

Karakter I. Dünya Savaşı'nda Basra cephesinde topçu subayı olarak görev yapmış olan karakter, göstermiş olduğu başarılar nedeniyle "Cehennem" lakabını almıştır. Harp Okulu öğrencisi olduğu dönemde Jön Türklerle ilişkisi olduğu düşünülerek bir süre hapis tutulur. Yıllar sonra silah arkadaşı Patriyot Ömer'in aracılığıyla hayli gizli bir biçimde İttihat ve Terakki'nin üyesi yapılır. Makedonya'daki çete savaşlarına katıldığı gibi birçok gizli operasyonda da yer alır. Mütareke Antlaşması'yla birlikte ordu dağıtılır ve evine dönen Cemil, askerlikten uzak kaldığı için kendini bir yabancı gibi hisseder. Selime teyzenin kızı ve vefat eden dava arkadaşı Nazmi'nin dul eşi Neriman'la ilişki yaşarlar. Bir türlü sona ermeyen işgal ve İtilaf yönetiminin baskıları nedeniyle Yüzbaşı Cemil, Anadolu'ya geçerek Kuvayı Milliye'ye katılır. Yüzbaşı Cemil; sorumsuz/sorumlu, güvenilir, bilinçli, duyarlı, yardımsever, vatansever, bencil/fedakar, cesur, meraklı, güdümlü, maceracı, etkin, bunalımlı/heyecanlı, uzlaşmacı, dostane, kararlı ve kötümser/iyimser bir karakterdir.

Etkinlikler Harp Okulu mezunu bir subay olarak memleketin en çalkantılı dönemlerinde oldukça genç yaştan itibaren birçok çatışmalara girmiştir. 1918 yılında imzalanan Mütareke Antlaşması'yla birlikte Osmanlı Devleti'nin ordusu dağıtılır ve Topçu Yüzbaşı Cemil çok sevdiği askerlik mesleğini kaybeder. Selime teyzesinin kızı ve eski silah arkadaşı olan Nazmi'nin dul eşi Neriman'la ilişki yaşamaktadır. On yıl önce üyesi olduğu İttihat ve Terakki'nin diğer elemanları işgal kuvvetleri ve yönetim tarafından köşe bucak aranmaktadır. Polis tarafından aranan Dr. Çerkez Reşit Bey, onun evine sığınacaktır. Fakat polisler tarafından bulunur ve yakalanacağını anladığı için silahıyla intihar eder. Dr. Reşit Bey'i Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılanlar arasından sadece Patriyot Ömer hayatta kalmıştır. İttihatçı komiser Maksut'la Yüzbaşı Cemil, onu Dr. Münir'in evine götürmeye karar verir. Bu sıralarda Cemil ile Neriman nişanlanır. Patriyot Ömer, götürüleceği evden başarıyla alınır fakat Cemil, Neriman'ın peçesini açmak isteyen bir faytoncuğu ağır bir şekilde darp eder. Patriyot Ömer ve Cemil, Dr. Münir'in evine ulaşır fakat darp edilen faytoncu polise şikayette bulunmuş ve Yüzbaşı Cemil'in kimliği ifşa olmuştur. Patriyot Ömer gibi Cemil de, Dr. Münir'in evine sığınmak zorunda kalır. Aradan geçen iki buçuk ay sonra Cemil ile Neriman gizlice görüşürler. Neriman hamiledir ve çocuk doğmadan önce çift evlenmek zorunda kalır. Kısa bir süre sonra Cemil, Neriman'la nikahlanmak için Selime Hanım'ın köşküne gider. Çift evlenir fakat Neriman'ın oğlu Enver, mahalle bakkalına Cemil'in evde olduğunu söylediği için Cemil kaçmak zorunda kalır. Ertesi sabah Dr. Münir'in evine varan Cemil, onların da polis tarafından basılmış olduğunu görür ve Cemil çaresiz kalır. Bir süre Recep adlı bir arkadaşının yanında kalan Cemil, Maksut'un tavsiyesi üzerine Subay Barınmaevi'ne yerleşir. Bir süre sonra Cemil, Recep'in tavsiyesi üzerine Anadolu'ya geçip Kuvayı Milliye'ye katılmıştır. Albay Bekir Sami Bey'in yaverlerinden biri olan Yüzbaşı Cemil, Anadolu'da silahlı örgütler kurup, yerel halkı düşmana karşı savaşmak konusunda ikna etmeye çalışırlar. Eski subaylardan küçük birlikler kurmayı başarsalar da yerli halkı savaşmaya ikna edemezler. Yıl 1919'dur. Mustafa Kemal Samsun'a çıkmış ve

Kazım Karabekir emri altındaki kolorduyu Erzurum'a kaydırmıştır. Manisa kaybedildiği için Kuvayıncıların ana merkezi Bursa'dadır. Yüzbaşı Cemil, Mustafa Kemal'den aldığı talimatları yerine getirmeye çalışır ve onlar düzenli bir ordu kurana kadar direnişi geliştirmeye ve genişletmeye çalışacaklardır. Çerkez Ethem ve Albay Bekir Sami Bey'le birlikte düşman askerlerine karşı çatışmalara girer ve halkı örgütlemeye çalışırlar. İtilaf yönetimi yanlısı ve işgal güçleri tarafından desteklenen Ahmet Anzavur'un birlikleri batı bölgelerinde Millicilere karşı ayaklanma çıkarır. Çerkez Ethem'in liderliğindeki birlikler ayaklanmaları bastırır. Neriman'dan gelen bir mektupta oğullarının olduğunu ve ona Ömer adının verildiğini öğrenir.

Etkileşim Eseri oluşturan anlatının başkarakteri Yüzbaşı Cemil'dir. Olay örgüsü tamamen onun etrafında şekillenir ve olaylara dolaylı ya da dolaysız yön verir. Bunalımlı bir ruh haline bürünmüş olan karakter, azim ve umutla büyük bir değişim geçirir. Anlatının en etkin karakteridir. İç monologları ve diyaloglar aracılığıyla dünya görüşü ve tinsel durumuyla ilgili önemli bilgiler ediniriz. Verilmek istenen iletilerin önemli bir taşıyıcısıdır.

ÖRNEK ANILAR

Yabancı Askerlik mesleğini kendi isteğinin dışında bırakmak zorunda kalan Cemil, sivil hayata bir türlü alışamamıştır. Vatanına karşı olan sorumluluklarından ve davasından vazgeçemez: "Geldiniz ama alışamadınız bize... Yerleşemediniz bir türlü... Kulağınız hep kırıste... Gece yarısı, sokaktan adınızı çağırırsalar, silahı kapıp koşacaksınız..."

Bunalım Uzun yıllar ülkesinin selameti için birçok çatışmaya girmiş olan Cemil, emeklerinin zerrece karşılığını alamamış olmaktan dolayı tükenmişlik sendromuna girer: "Sonra bu bitmez tükenmez yorgunluk... Dinlendikçe artan bu pelteleşme... Otuz üç yaşındayken yüz yaşındaymışsın gibi yaşamaktan bu usanmışlık... Sevdiğin kadını bile adam gibi özlemeye üşendiren bu..."

Öz eleştirel Yıllarca üyesi olduğu ve emek verdiği örgütün kendisini nasıl değiştirdiğini ve ne derece korkunç işlere bulaştığını fark eder: "Peki ne zaman değiştik böyle biz? Yavaş yavaş mı kancıklaştık?.. Baskına uğramış gibi birdenbire mi? Neden değiştik? Kadınları yem olarak kullanmak neyin nesin? Kendi yurdumuzda Rum evlerine sığınmak... Sırtımızda kadın çarşafı, kaçacak delik aramak... Bunca ölmek, bunca öldürmek boşa mı gitti, bu kadar?"

Cesur "Kendisini İttihat Terakki Cemiyeti'ne Patriyot Ömer sokmuştu. Yıl 1906... Manastır'da yağmurlu bir gece, yola çıkmışlardı. Bir köşebaşında Patriyot özür dileyerek gözlerini bağladı, elinden tutup çamurlu sokaklardan geçirdi, bir kapıyı üç kere çaldı. İçerden üç kere «Muin», üç kere «Hilâl» dediler. Patriyot üç kere «Hilâl», bir kere «Muin» diye karşılık verdi. Gözlerindeki bağ alındığı zaman karşısında kızıl cüppeli, kara maskeli üç kişi, ortada bir masa, masada bir tabancayla bir kitap vardı. Tanıdık bir sesin —Eyüp Sabri'nin sesi...— «Cemiyete girmek için iyice düşündünüz mü? Hâlâ kararlı mısınız?» sorusuna. «Evet» demiş. «Yasaları tutmayan İdam olur.» sözüne, «Peki» diye karşılık vermişti".

Mantıklı "Savaş, yalnız yürek işi değil de ondan galiba... Biz, Kanal'a suyu tulumlarla develerin sırtında götürdük! Topları, elli adımda bir geriden alıp ileriye koyduğumuz kalasların üstünde sürükledik. Onlar Gazze önüne kadar su boruları döşediler belim kalınlığında... Toplarını trenlere koyup getirdi. Gazze'de bizi ne topçu yendi, ne atlı birlikler, ne sayı üstünlüğü... Bizim cepheyi, su borusuyla tren yolu çökertti, boğa yılanları gibi kafalarını vura vura... Geçmişe yanmayı bırakalım da bundan sonrasını düşünelim!"

Bencil/Fedakar İşgal döneminde ilk olarak, her şeyi bırakıp hayatını yaşamayı düşünür. Fakat arkadaşlarının fedakarlıkları ve memleketin içine düşmüş olduğu durumu iyice gözlemleyince bu fikrinden vazgeçer: "Gerçek... Hay Allah senden razı olsun! Cevdet Bey'i düşünüp «Çorum» demiştim! Salihli'deki çiftlik cennet... Göz alabildiğine yeşillik... Yalnız bizi değil, bir alay askeri besler!.. Hay sen çok yaşa Patriyot... Yarın erkenden iniyorum İstanbul'a, teyzemle, Neriman'la konuşuyorum. Yahya Hoca hemen arsaları, dükkânları satma İşine girişsin!... -Üstünden ağır bir yük kalkmış gibi ferahlamıştı-: Bir taka uydururum, gelir seni buradan alırım! Atlarız karşıya... Tutarız Bandırma'yı... Trene kuruluruz, ver elini Salihli...". / "Erlerin giyimleri yamalı, postalları yırtıktı ama yüzlerinde dövüşü çapulculara bırakmamış gerçek savaşçıların haklı güveni vardı. Cemil hemen toplanıp bu yırtık pırtık, yorgun, usanmış güvenin karşısında selâma durdu; En arkadaki biraz aksayan saka neferi geçene kadar da elini kalpağından indirmede".

Neriman

(Aşık, Fedakar)

Karakter Eşi Nazmi, Edirne savunmasında şehit düştükten sonra onun dava arkadaşı olan Cemil'le birlikte olur. Yaşadıkları ilişki sonucunda hamile kalan Neriman, Cemil'le evlenir ve Ömer adını verdikleri bir oğulları olur. Cemil'in tehlikeli işlere girişmesinden dolayı başına kötü bir şey gelmesinden endişe eden Neriman aslında cesur bir karakterdir. Cemil'le giriştiği işlerde ona elinden geldiğince destek olmaya çalışır. Patriyot Ömer'in kaçırılmasında Cemil'e yardım eder. Eserde çok etkin bir rol oynamamasının yanında öneminden dolayı asli şahıslardan birisidir. Kişilik özellikleri olarak Neriman; duyarlı, vefalı, çekingen, cesur, fedakar, sitemkar, endişeli, bilinçli/bilinçsiz, sorumlu, güvenilir, tutucu/liberal, dikkatli, katılımcı, dostane, yardımsever, nazik, cömert ve sadık bir karakterdir.

Etkinlikler Topçu subayı olan Nazmi'yle genç yaşta evlenmiş olan Neriman'ın Enver adında bir oğlu vardır. Selime Hanım onun annesidir ve eserin başkarakteri olan Cemil'in teyzesidir. Edirne savunması sırasında eşini kaybetmiş olan Neriman dul kalır. Mütareke Antlaşmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin ordusu dağıtılınca Yüzbaşı Cemil evine geri döner ve Neriman'la ilişki yaşamaya başlar. Neriman, Cemil'le yaşadığı ilişkinin başkaları tarafından duyulmasından ve hamile kalmaktan endişe etmektedir. İttihatçı bir subay olan Cemil'in, polis ve işgalci kuvvetler tarafından aranan İttihatçılarla görüştüğünden şüphe ederek endişelenir. Cemil'in başına kötü bir şeyin gelmesini istemez. Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılmış olan Dr. Reşit Bey, son çare olarak Cemil'in yanına sığınmak ister. Fakat eve varmadan önce polislerle çatışmaya girer ve yakalanacağını anladığı için kendisini öldürür. Bu olaya şahit olan Neriman, Cemil'in tehlikeli işlere girdiğini anlar. Onun İttihatçılıktan tamamen ayrılmasını ve onunla Anadolu'da mütevazı bir hayat yaşamak ister. Yahya Hoca, Neriman'a en uygun damat adayı olarak Cemil'i görür. Selime Hanım, Neriman ve Cemil bu duruma oldukça sevinir ve çift nişanlanır. Dr. Reşit Bey'i kaçıranların arasından sadece Patriyot Ömer hayatta kalmıştır ve onun Dr. Münir'in evine götürülmesi gerekmektedir. Yüzbaşı Cemil, Neriman'la nişanlandığı gün kadın karakteri de bu işe dahil eder. Neriman üzerine düşen göre layığıyla yapar ve Patriyot Ömer, Dr. Münir'in evine götürülür. Lakin bu görev esnasında kimliği ifşa olan Cemil de Dr. Münir'in evine sığınmak zorunda kalır. Aradan geçen iki buçuk ay sonra çift görüşme şansı yakalarlar. Neriman hamiledir. Çift, büyüleriyle konuşup derhal evlenirler fakat Cemil kaçak olduğu için ayrı olmak zorunda kalırlar. Cemil, Anadolu'ya geçtikten sonra devamlı Neriman'ı düşünür. Ona çok yük olduğu ve eziyet ettiği hissine kapılır. Aylar sonra Neriman'dan Cemil'e bir mektup gelir. Çiftin Ömer adında bir oğulları olmuştur.

Etkileşim Eserin başkarakteri Cemil'in bir süre sonra eşi olan Neriman, eserin birinci ana bölümünde etkindir. Kadın karakter diğer bölümlerde başkarakterin düşünceleriyle karşımıza çıkar. Eserde oldukça az rol almış olsa da, başkarakterin sevdiği kadın olmasından dolayı önemli bir karakterdir. Başkarakterin ulaşacağı yere dolaylı ya da dolaysız olarak katkıda bulunur.

ÖRNEK ANILAR

Sitemkar Derin bir sevgiyle bağlanmış olduğu Cemil'in, kendisini sürekli tehlikeye atmış ve sevdiği insanları düşünmemiş olmasından şikayet eder: "Hapse girdiğinizden bu yana, on yedi yıl geçmiş... O zamandan beri, Makedonya'da vuruştunuz... Trablus'ta vuruştunuz... Balkan Savaşı'nda vuruştunuz... Dört yılda Seferberlik sürdü... Bu dört yılda bizi dört saat düşündünüz mü?".

Aciz İçine doğmuş olduğu toplumun kadına bakış açısından ve işgal döneminin ezilmişliğinden dolayı kendisini pek çok konuda aciz hisseder: "Ben düşünebilir miyim? Erkeksin sen... Güçlüsün... Düşünmek sana düşer... Çek elini... Bak ne diyeceğim... Subay mı beklediğiniz arkadaş?".

Endişeli Cemil'in başına kötü bir şey gelmesinden korkar ve onunla rahat bir yaşam sürdürmek ister: "Ben anlamaz mıyım?... Yapmayın... Bırakın boğuşmayı... Başkaları gibi muhtaç değilsiniz aylığa... Bize yetecek paramız var Allaha şükür... -Yanağını Cemil'in eline sürerek yalvardı: - Acıyın bize... Acıyın n'olur! -Biraz düşündü: - Dün gece gelen subay, «Kaçan adamı saklar mısınız?» dedi, «Saklarım» dediniz, değil mi?".

Dikkatli Cemil'in ona yalan söylediğini anlar: "— Böyle giyinmeyince vermezler miymiş? - Bana gizliden verecekler. Yattı mı aklın? — Hayır! Yalan söylüyorsunuz! — Höst terbiyesiz! Yüzüme karşı... - Dönün biraz... Aylığa gidiyorsanız tabancanızı neden aldınız?.. Hayır, siz Harbiye Nezareti'ne gitmiyorsunuz. O teğmen size bir başka haber getirdi, tehlikeli bir haber...".

Cesur Patriyot Ömer'in kaçırılmasına yardım eder ve üzerine düşen görevi layığıyla yerine getirir: "Neriman apansız çıkınca sanki bu, pek şaşılacak bir şeymiş gibi, birden toplanıp atılmaya hazırlandı. Kız eteğinin çamurlanmasına aldırmadan başı yukarda, geniş erkek adımlarıyla kendisine doğru geliyordu. «Vallah billâh korkmamış... Hay çok yasa aslanım! Sen çok yaşa e mi?» Patriyot Ömer yaşlı kadın yeldirmesiyle kalın bastonuna dayanarak basamakları iniyordu".

Doktor Münir (Aydın)

Karakter 31 Mart Vakası'ndan önce İttihat ve Terakki içindeki yozlaşmayı gözlemlemiş olan karakter örgütten ayrılmıştır. Mahmut Şevket Paşa suikastından dolayı Sinop'a sürülmüş kafilenin içinde yer almıştır. Eline geçen her kitabı okuyan otodidakt bir karakterdir. Bu nitelikleriyle Münir Bey, yazarın tarihsel olaylara karşı bakış açısının sözcülüğünü üstlenir. Cemil ve Arap Maksut, kaçıracakları Patriyot Ömer'i onun evinde saklamak konusunda tereddüt ederken Münir Bey'in halihazırda bir İttihatçıyı sakladığını ve Ömer'i de saklayacağını görürüz. Dr. Münir anlatıda etkin bir rol oynamaktan ziyade, yazarın okura yansıtmak istediği tezlerin sözcülüğünü yapar. Olay örgüsündeki eylemleri yok denecek kadar azdır. Fakat anlatı kişileriyle giriştiği diyaloglardaki söylemlerinden dolayı asli karakterlerden biri olarak kabul edilmelidir. Kişilik özellikleri olarak Dr. Münir; bilinçli, duyarlı, eleştirel, gerçekçi, vatansever, cesur, güvenilir, fedakar, yardımsever, nazik, liberal, bilge, tutarlı ve kötümser/iyimser bir karakterdir.

Etkinlikler Saltanat baskısının şiddetle arttığı dönemlerde İttihat ve Terakki'nin hürriyet rüzgarına kapılan Dr. Münir, kısa sürede hata ettiğini anlamış ve 31 Mart Vakası'ndan önce örgütten ayrılmıştır. İttihatçıların komitacılığı, siyasi çekişmeleri, baskısı ve suikastlarından bıkmış olan karakter siyasetten kendisini soyutlar. Doktor Münir'le "Esir Şehir Üçlemesi"nin son parçası olan "Yol Ayrımı"nda da karşılaşırız. 1918 Mütareke Antlaşması'ndan sonra işgalci subaylar ve saltanat yönetimi tarafından İttihat ve Terakki'nin üyeleri, köşe bucak kovalanır ve görüldükleri yerde ya yakalanır ya da infaz edilirler. Böylesine bir dönemde İttihatçılığın kodamanlarından biri olan Halil Paşa'ya evini açmış ve bir aydın tutumuyla baskıya maruz kalmış bir arkadaşını saklamıştır. Dr. Reşit Bey'in Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılmasına yardım etmiş olan Patriyot Ömer'i ve Patriyot Ömer'i Dr. Münir'in evine getirirken kimliği ifşa olan Yüzbaşı Cemil'i de evine alır. Bu dörtlü arasında, dönemin siyasi, ekonomik ve toplumsal durumuyla ilgili ciddi ve derin tartışmalar gerçekleşir. İttihatçıların yapmış olduğu yanlış ve doğru uygulamalar değerlendirilir. Dr. Münir aracılığıyla İttihat ve Terakki'ye gönül vermiş subaylar da bir özeleştiri yapar. Cemil'in evlendiği gecenin ertesi sabahında Dr. Münir'in evine baskın düzenlenir. İttihatçılar polis tarafından yakalanır ve Bekirağa Bölüğü'ne atılırlar. Bu olaydan sonra Dr. Münir eserin sonlarına doğru yeniden karşımıza çıkar. Üzerindeki ölü toprağını atmayı başarmış ve tepkisiz bir şekilde İstanbul'dan olup biteni izlemek yerine Anadolu'ya geçerek Kuvayı Milliye'ye katılmaya karar vermiştir. Dr. Münir'in anlatıdaki en önemli görevi, Tahir'in siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlardaki tezlerini okura sunmaktır.

Etkileşim Karakter, diğer anlatı kişileriyle diyaloga girer gibi görünse de aslında okurla konuşur gibidir. Yazarın dünya görüşünün temsilciliğini ve sözcülüğü yapar. Anlatıda oldukça edilgen bir durumdadır. Verilmek istenen iletilerin en önemli taşıyıcısıdır.

ÖRNEK ANILAR

Cesur Herkesin İttihatçılara düşman olduğu bir dönemde, mağdur duruma düşmüş olan eski dostlarına yardım etmekten çekinmez. Maksut'un onun hakkındaki ilk düşünceleri oldukça olumsuz olsa da daha sonra fikirleri değişir: "Herifin kesimi ufak ama yüreği mangal kadar..."

Gerçekçi İttihat ve Terakki'nin üyeleri başlangıçta, kör bir inançla örgüte sorgusuz sadakat göstermiştir. Dr. Münir Bey onların bu halini eleştirir ve gözlerinin kör olduğunu ima eder: "Pis mi? Daha hiç bir şey kaybolmamışken, «Siz bu memleketi batıracaksınız bu gidişle...» dediği için mi pis?..".

Eleştirel Toplum içindeki romantik yüceltmelere alaycı bir tutumla yaklaşır: "Senin Cehennem lâkabına... İstanbul'un alınmasında biz top kullanmışız. O tarihlerde, en iri topu döktürdüğümüz halde, Cehennem Topçu lâfı yok kitaplarda... Sonra gâvurlar topçuluğu ilerletmiş. Biz onlardan alır olmuşuz topları... Alta düşmüşüz yani... Sarılmışız palavraya... Saatte bir mermi atan, onu da 50 adım öteye düşürebilen top, çok güçlü görünmüş bize... Top atanlara «Cehennem» demişiz. Bunu düşünürken bir mesele daha çıktı önüme... Cehennem anlayışımızdaki hayal etme cüceliğimiz..."

Otodidakt Maksut'un onun hakkındaki bir düşüncesi: "Herifin, ne mal olduğu bu kitaplardan belli... Şuna bak... Tuuu... Oldum olası, kitaba düşün heriflere güvenmem. Neden mi? Okumaya dalar, kendi ağını unuttur! Böyleleri işe yaramaz vesselâm..."

Adil Zorunlu Ermeni sürgününde savunmasız insanları öldürmekle suçlanan Dr. Reşit Bey'i neden saklamamış olduğunu açıklar: "Abdullah Cevdet, bir sıraya oturmuş, kitap okumaktaymış... «Şu Arapkirli ile sen konuş» demiş... Sonra tek başına dalgın dolaşan Kafkasyalı Reşit'i göstermiş... «Ben de Çerkesoğlu'nu razı ederim, dernek kurulmuş olur.» Hem de kurulmuş, dediği gibi... 1919'dayız. Demek tam 30 yıl önce oluyor bu iş... İshak Sükûti San Remo'da veremden öldü, 1903'de, hürriyeti göremeden... İbrahim Temo Romanya'da, İttihat-Terakki sürgünü... Bakülü Hüseyinzade Ati Bey şimdi Bekirağa Bölüğü'nde vatan hainliğinden mahpus... Doktor Reşit Bey'in sonunu, bizim Cehennem Yüzbaşı, Von Kreş Paşa'nın dürbünüyle seyretti bu sabah... Hürriyet yoluna on yedi yaşında girip şeref kurbanlarına katılarak yıllarca Trablus çöllerinde sürünen bir doktor insanın hedefine vardıkdan sonra böyle tükenmesine acıyorum ben... Gerçek hürriyetçilikte, toptan insan öldürmenin ilintisi olabilir mi hiç? Rastlaşma dediğimiz maskaralığın sefil oyunlarından biri değil de nedir bu? Saklasaydım onunla suç ortaklığını kabullenmiş olurum. Birine acımak başka şeydir, suçuna ortak olmak başka... Ne dersiniz, haksız mıyım? -Susup karşılık bekledi. Kimse bir şey söylemeyince acı acı güldü: - Ben, Paşa amca, sizin yerinizde olsaydım, «Haksızsın!» derdim".

Öngörülü "— Rauf'un Anadolu'ya geçmesi diyorum. «Batıyla Bolşeviklik arasında, tampon bölge Anadolu'ya kayarsa» dedindi geçende... Kaydı gibime... — İnşallah... Eğer böyle bir anlaşmaya vardılarsa Bolşeviklerle İngilizler, kurtulma umudumuz artar. Çok artar, Paşam, adamakıllı artar. İmparatorluğun dağılması korkusu aklımızı başımızdan alıyordu. Dağıldı. Bu yükü attık. Bugünkü durumda Turancılık hastalığından da kurtulmuşuzdur inşallah! Kutsal savaş çağrısı sökmediği için, belki, halifelüğün kuyruğuna yapışmaktan da vazgeçeriz... — Halt ettin şimdi... — Geçeriz de, büsbütün ferahlarız Paşa Emmi, o zaman Anadolu Türk devletini kurarız yüzde yüz... Belki de yaşatırız.. — Nereden çıkarıyorsun bunları?"

Aydın Toplumun tarihsel dinamiklerini bütüncül ve tutarlı bir biçimde inceleyen karakter, önemli görüşler ortaya koyar: "— Bu tarihsel olay, Osmanlı toplumundaki TALAN sistemini, hiçbir şüpheye yer bırakmıyacak açıklıkla meydana koyuyor, dedim. Osmanlılığın temel düzeninde varlığın tek ellerde birikimi yasaktır. Osmanlılığın, tarih içinde, üstüne aldığı ödev bence, toprağı sahipsiz kılarak çağının derebeylik düzenini küçük işletmelere bölmek, bu küçük işletmelerin zamanla belli ellerde toplanmasını şiddetle önlemektir. Osmanlılıkta hemen bütün topraklar Allah'ındır. Padişah Allah'ın vekili olarak bu toprakları reayasına kiracı gibi vermiştir. Buna karşılık yetiştirdiklerinin yergisini çoğunlukla mal olarak alır. Bu düzeni sipahiler gözetir. Sipahi tımarları gibi, Vezir haslarının da temelinde küçük işletmeler vardır. Osmanlı toprak yaşatan, bu küçük işletmelerin büyümemesi gibi miras yoluyla küçülmemesini de kollar. Sözelimi, 20 evlik bir köyde çeşitli sebeplerle beş ev boşalsa, sipahi bunlardan kalan toprakları kendi toprağına bile kalamayacağı gibi, geri katan on beş eve de bölüştüremez! Boşalan beş küçük işletmeyi beş yeni aileyle yeniden şenlendirmek zorundadır. Bizde senyörün yerini, bir çeşit memur sayılabilecek olan AĞA'nın alması bundandır. «Ağalık vermekle» atasözü Osmanlı'nın sömürme anlayışının Batıyla nasıl çelişme içinde bulunduğunu da gösterir".